

Waldorfské vyučování v praxi: Vyprávění

Vyprávěcí látka ve waldorfské škole

Je asi 20 minut před koncem hlavního vyučování a učitel začíná tichounce vybrnkávat známou melodii na lyru či cinkat na metalofon. Všechny děti si už sklízejí svou dnešní práci do tašek, aby měly před sebou prázdný stůl a mohly se uvelebit k poslouchání dnešního příběhu. Paní učitelka zhasíná světla, zapaluje svíčku a tiše usedá před děti do svého křesla. Je ticho jako v kostele, děti jsou v napjatém očekávání, vyprávění začíná..

Závěrečné vyprávění patří do každodenního rytmu hlavního vyučování. Na samém jeho konci má děti zklidnit a zharmonizovat. Ale nejen to, má být i vydatným pokrmem pro duše dětí. Vyprávěcí látka je pečlivě vybírána, protože duševní „hlad“ dětí se s jejich vývojem proměňuje. Tematicky vždy odpovídá duševní náladě dětí v tom kterém věku a souvisí s celkovým naladěním celého školního roku.

Např. v 5. třídě děti celý školní rok žijí starými kulturami, jakoby se na celý rok přenesly o několik tisíciletí zpět (Indie, Persie, Egypt, Řecko). Vlastně se ve své duši ani nemusejí nikam přenášet, protože lidský život je jakýmsi opakováním životní cesty lidstva, takže dítě skutečně v tomto věku žije v duševním rozpoložení lidí před 3 tisíci lety.... Podobně myslí, vnímá a objevuje svět kolem sebe, procítají v něm obdobné pocity a duševní schopnosti.. Tak dítě právě v 5. třídě procítá pro geometrii, biologii, ... Objevuje svět kolem sebe, v jeho duši se objevují otázky, jimiž dítě touží pronikat do zákonitostí světa.. Podobně jako v lidech starého Řecka, kdy se poprvé objevují filosofové a učenci jako Platon, Sokrates, Aristoteles, Archimédes, .. Učitel se snaží, aby se děti do starého Řecka duševně přenesly co nejživěji: v rytmické části se recitují krátké řecké texty, zpívají řecké písně, přednášejí řecké hymny, šijí řecké chytóny, pro páťáky se pořádá starořecká olympiáda, vyprávějí se staré řecké báje, hraje řecké divadlo, děti si do epochových sešitů napíší celou řeckou abecedu, vaří společně s učitelem řecká jídla..

Vyprávěcí látka ve školních letech

1. třída – klasické pohádky (bratři Grimmové, Erben, Němcová), příběhy z přírody (kdy rostliny a zvířata, kameny i oblaka vystupují jako bytosti a promlouvají spolu)
2. třída – bajky, legendy a světcích (sv. Václav, sv. Anežka, sv. Martin, sv. František z Assisi..), pověsti o přírodních bytostech (skřítcích, vílách, gnómech..)
3. třída – příběhy ze Starého zákona (Stvoření světa, Vyhnání z ráje, Noemova archa, ..)
4. třída – severská mytologie (Edda – soumrak bohů), rytířské příběhy (Parsifal), finský epos Kalevala (boj bohatýrů ze země Kalevaly)
5. třída – řecké báje a pověsti o bozích a hrdinech (Ilias a Odysea)

6. třída – římské pověsti o hrdinech, středověká lidová vyprávění, scény z novějších dějin

7. třída – vyprávění z nauky o národech, životopisná vyprávění o významných osobnostech období renesance a reformace, objevitelské plavby, vynálezy

8. třída – kulturní a průmyslový vývoj národů, životopisy významných osob lidských dějin z oblasti techniky, lékařství, fyziky, chemie, básnictví, umění a politiky

Pohádky (1. třída)

Prvňáčci se ještě mohou snivě vžívat do obrazné řeči pohádek plných moudrých praobrazů. Neexistuje snad žádná s pohádkou srovnatelná forma vyprávění, která by mohla vylíčit původ člověka a cesty jeho duše pravdivěji a zároveň dokázala posílit morální sílu, která v člověku dřímá. Mnohokrát jde o prince, který opustí otcovský hrad a musí na cestě za princeznou překonat řadu těžkých překážek či zkoušek, než ji vysvobodí a spojí se s ní vítězným sňatkem.. Ale není to jen mystická cesta člověka a vývoj lidstva, co nám pohádky sdělují. Je to i život každého z nás – vždyť každý jednou musí opustit rajske dětství, ochrannou náruč rodičů, aby se vydal vstříc nebezpečstvím světa..

Je zážitkem pozorovat děti, když poslouchají pohádky. Sedí s očima rozevřenými, zahleděny do dálav světa a do hlubin duše, zcela ponořeny do vyprávěného děje a ztotožněny s pohádkovými hrdiny. Děti pro tuto chvíli opouštějí třídu, aby jako princové putovaly přes devatero hor a devatero řek, aby statečně vzdorovaly všem nástrahám a nebezpečstvím a získaly srdce krásné princezny.. Dívky čekají ve věži na svého prince.. Pohádka dozněla, ale vnitřní obrazy žijí dále v duších dětí..

Vedle zprostředkování archetypálních obrazů z pohádek patří k nejdůležitější úloze učitele v prvních letech školy probudit v dítěti lásku ke světu. Učitel by měl dětem umožnit spojit se vnitřně se světem. Nechat v dětech rozvíjet pocity obdivu a radosti ze všeho, co je může oslovovat z říše přírody. Děti mají v sobě hlubokou potřebu sblížit se poetickou formou s přírodou a jejími tvory.

Vyprávění o přírodě – učitel si může např. každé ráno před vyučováním najít chvíli, aby dětem vyprávěl krátký živý příběh z přírody.

Z moudrých příběhů z přírody mohou dětem poprvé zaznít tajemství přírody a světa (na ně si pak děti vzpomenou, až začnou ve vyšších ročnících opravdu zkoumat svět a přemýšlet o jeho záhadách). Zvířátka, kameny, jezírka v příbězích hovoří jako lidé (i naši předkové slyšeli hlasy kamenů, lesa, řeky.. jen my už je neslyšíme, proto si je musíme domýšlet..).

Je ráno, první jarní sluneční paprsky pronikají okny a ozařují dětské tváře, které v očekávání sledují učitele. Tiše se usadte a i vy poslouchejte jeho dnešní vyprávění:

Sněženka

Byla zima, ale trvala už moc dlouho. Celý svět už očekával jaro, ale to ne a ne přijít. Slunce zahalovalo černé mraky, a tak sníh netál a stále dorážel mráz. Všechny květiny ještě spaly hluboko v zemi, ukryté v cibulkách a koříncích.

Kde se vzalo, tu se vzalo, ozvalo se volání: „Kytičko Sněženko, probud' se!“ Květiny se trochu probraly, ale jak zjistily, že volání nepatří jim, znovu usnuly. Jenom Sněženka schovaná v cibulce se ozvala: „Kdo mě to volá?“ „To jsem já, Větrík“. Posílá mě Sluníčko, abys už začala kvést“. „Ale to bude omyl. Vždyť je venku sníh a mráz a mně se chce ještě spát.“

Větrík mlčky odletěl. Vzkaz odevzdal, ale Sněženka neposlechla. Mrzelo ho to. Jak si jen může Sněženka myslet, že se Sluníčko mýlí? Pospíchal zpátky k Sluníčku, ale za chvíli byl zase zpět a budil malou Sněženku. „Buch, buch, buch“, bouchá holými větvemi stromů. „Sněženko, Slunce ti vzkazuje, ať se nebojíš a rozkveš!“ „Vyřiď Sluníčku, že se bojím, že zmrznu! To přece nejde, kytičky ještě spí“. Vítr se jen obrátil zpátky ke Sluníčku, zase nepochodil.

Zima nepolevovala. Stále mrzlo a šedivá obloha věštila další přívally sněhu. Ale Sněženka už nemohla usnout. Trápilo ji, že neposlechla Sluníčko. Vždyť se těšila, že pokvete, snila o tom, že se bude vyhřívat v záplavě slunečních paprsků. Teď byl její sen beznadějně pryč. Venku mrzlo až praštelo, a ona má kvést? Hlas svědomí jí říkal něco jiného. Sluníčko je přece pánem celého světa, ochráncem života, přece by nechtělo, abych zemřela. Co teď mám udělat, kdo mi poradí?

„Sněženko!“, ozvalo se volání. „To jsi ty, Větríku? Co mi vzkazuje Sluníčko?“ „Nevzkazuje ti nic, Sluníčko tě miluje!“ „Ach, už jdu, chci kvést!“

Vítr si hlasitě oddechl a radostně odletěl. Sněženka vyslala nahoru na zem dva malé zelené lístečky.. Byly prosebně sepnuté, jako ruce při modlitbě. Jen se ukázaly na světě, všechno se rázem změnilo. Mračna se roztrhala a vítr je rozfoukal na všechny strany. Na zem dopadly dlouho očekávané sluneční paprsky. Sníh roztával a voda se vsakovala do rozmrzlé země. Lístky zesílily slunečním světlem a rostly víc a víc. Zanedlouho se mezi nimi objevilo malé bílé poupě. Když trochu povyroستlo, Sluníčko ho něžně oslovilo. „Sněženko, jsi vybrána za posla jara. Zima ztratí svou moc, až když začneš kvést. Celý svět čekal, až uposlechneš“.

Sněženka se zastyděla, sklonila hlavičku a neodvážila se podívat Slunci do tváře. Jen tiše povzdechla: „Odpusť mi, Sluníčko“, že jsem ti nevěřila“. Sluníčko se usmálo a pohladilo Sněženku teplým paprskem. Přišel ji navštívit i Větrík. „Jsi krásná, Sněženko, škoda, žeš' nerozkvetla hned. Teď by ses' nemusela stydět.“ Sněženka se usmála a přikývla.

Od té doby má Sněženka stále skloněnou hlavičku. Jen když k ní přiletí vítr a povídá si s ní o jaru, vzdychne a řekne: „Sluníčko se má poslouchat, i když máme tisíc důvodů ho neposlechnout.“

V Rajské zahradě

Kdysi dávno se procházel Stvořitel ve své Rajské zahradě. Zahrada byla plná krásných voňavých květů. Uprostřed té nádhery se zastavil a květiny oslovil: „Drahé květiny, vás slunce láskyplně objímá svými paprsky, země chová ve svém náručí, rosa osvěžuje. Na Zemi žijí ale také lidé. Nemají však být z čeho živi. Našla by se mezi vámi jedna, která by darovala svou lásku?“ V tu chvíli všechny květiny ztichly, sklonily své hlavičky a ani se nepohnuly. Přilíš si cenily svou modrou, červenou, žlutou, fialovou krásu a nechtěly ji ztratit. Jen vzadu se nesměle chvěla skromná zelená rostlinka bez barevné nádhery. „Já bych chtěla pomoci“. Stvořitel se k ní láskyplně sklonil a proměnil její drobná kvítka v zlatožlutá zrníčka. Všechny ostatní květy té proměně bez dechu přihlížely. Každé malé zrníčko Stvořitel vložil do náruče Maminky Země. Květiny zvědavě čekaly, co se bude dít dál.

Zrníčko se v zemi chvělo strachem, všude byla černočerná tma. Nevidělo sluníčko, necítilo vánek, nevědělo, co bude dál. Ke všemu se objevil chlupatý pavouk, který zrníčko strašil: „Čekají tě hrozné chvíle zimních mrazů a letního sucha. Teď umřeš a na Zem se už nevrátíš!“ Tu s ním něco něžně zavrtělo. „Neboj, neboj, jsi dost silné a maminka Země tě ochrání. I já jsem tady, abych ti pomohla (povídá žízala), na světě už je jaro a nebe ti posílá dešťové kapky, aby ses osvěžilo a připravilo na cestu ke sluníčku“.

Zrníčko se zhluboka napilo dešťové vláhy a pocítilo svou sílu. ačalo mu být těsno. Zatoužilo po sluníčku a hledalo si k němu cestu. Vyslalo svůj klíček, který se opatrně protáhl zemí: „Ach, to je krása být zase na světě..“ V tom se ozvala maminka Země.: „Nechej tu alespoň malý kořínek, abych ti mohla pomáhat. Drž se mě ještě chvíli, samo nebudeš mít tolik sil. Cesta ke zlatému klásku je dlouhá.“

Zrníčko poslechlo a pevně se zachytilo v maminčině náručí. Na Zemi nebylo samo. Kolem se zelenala další odvážná zrníčka!

A tak lidé na světě nezahynuli, zrníčko – Boží dárek – proměnili na chléb. Protože se zrníčko darovalo z lásky, měli by i oni o zrníčko s láskou pečovat.

V příbězích nemusí chybět humor:

Dva šneci

Povídali si 2 šneci: – „Já jsem byl na borůvkovém keři! Úplně nahoře!“ – „Cože, tak vysoko??“ – „Ano, já jsem byl na úplně nejvyšším bodě země!“

Kolem letěli 2 komáři a smáli se. Připadalo jim to komické, ale nechtěli říct šnekům, že to není vrchol světa – ten borůvkový keř: „Když oba vylezete na borůvkový keř, my vám ukážeme, že existuje ještě něco výš.“

Šneci se velmi podivili. Druhý den ráno, když vyšlo slunce, vypravili se oba šneci na cestu a vylezly na vrchol borůvkového keře. Lezli, lezli, ... (pro šneka je borůvkový keř vysoký!). Konečně nahoře!

Dva komáři: „Vidíte, že existuje ještě mnohem víc?“

Dva šneci: „Ne, vždyť jsme na vrcholu světa!“

Dva komáři bzučí: „Protože se díváte na zem! Protože se díváte na zem! Podívejte se nahoru! Podívejte se nahoru!“

Dva šneci se podívali nahoru – viděli obrovské stromy: „Jé, tak velikánské stromy!“ A ptali se borůvkového keře: „Nemáte strach, když jsou tu tak veliké stromy?“

Borůvkové keře odpověděly: „Ne, ty stromy nás chrání!“

Dva šneci se ptají komárů: „Takže tam nahoře na stromech je konec světa?“

Dva komáři: „Ano, tam nahoře je konec světa!“

Letěli kolem ptáci: „Ne, tam svět teprve začíná! Je ještě spousta prostoru kolem!“

Dva šneci se po sobě užasle podívali a řekli: „Tedy! Dnes jsme se toho opravdu hodně naučili! Tak dnes už půjdeme do svých domečků a tam budeme dlouho spát!“

Příběhem může být i vlastní prožitek. Učitel dětem slovy maluje obraz, který zažil při cestě do školy:

„Dnes ráno, když jsem šel do školy, sluneční paprsky se blýskaly v kapičkách ranní rosy jako drahokamy, když v tom jsem uviděl černého kosa! Radostně si oplachoval svá křídélka ve veliké kaluži vody, která zůstala na chodníku po včerejší bouřce.. Měli byste vidět, jak cákal všude kolem! Nemohl se vydovádět a svou radostí vyjadřoval vděčnost nebi za tuto životodárnou, očištnou koupel.. I šneci se vylezli ze svých úkrytů podívat, co se to včera strhlo za průtrž! Zvědavě si prohlížejí, jak po včerejší lázni celý svět svítí čistotou! Všude kolem září žlutý koberec pampelišek, které už také ranní sluníčko probudilo z nočního spánku, aby jejich zlatým hlavičkám darovalo své světlo a teplo! A teplo už vylákalo i pilné včelky, čmeláky a motýly.. A jak to tu všude voní a bzučí ... Pozoruji, jak se motýli s roztaženými křídly vyhřívají na sluníčku.. Vždyť oni vypadají jako barevná kvítka!? Jé, v tom se podívám na hodinky – to už je hodina! Já bych tu pozoroval ranní probouzení přírody, a ve škole na mě zatím čekají děti! Rychle jsem přidal do kroku, abych vám o mém ranním dobrodružství také vyprávěl..“

Učitel se tak může stát mnohem vnímavějším pro pozorování přírody a vnímat ji nejen hlavou, ale otevřeným srdcem. Může být překvapen, kolik námětů k vyprávění se mu denně naskytne... a jak svými příběhy podněcuje i vnímavost dětí k pozorování přírody! Celé dnešní pustošení přírody by nebylo možné, kdyby škola nechávala děti poznatky o přírodě přijímat nejen hlavou, ale i srdcem. Nezažijí-li děti v tomto věku pocit: „Svět je tak krásný!“, nemohou se vnitřně spojit se světem a ten jim zůstane v podstatě cizí, jakoby se jich netýkal..

V jinonické waldorfské škole chodí jedna paní učitelka za každého počasí pravidelně jeden celý den v týdnu (každý čtvrtek) s dětmi do přírody. Když dostane městské dítě možnost pravidelně chodit loukou, cítit vůni trávy, vidět poletovat vzduchem motýly,

pozorovat housenky, hlemýždě, let vlaštovek, když může přivonět ke květině či vdechovat vůni jehličí a mechu, pozorovat zvedání mlhy, bublání potůčku a plující mraky.. to je přímé a nejživější působení krásy na dětskou duši..

Bajky a legendy (2. třída)

Malé děti jsou ještě duševně naprosto spojeny s okolním světem a milují prožívání jiných bytostí.. Mohou se též s lehkostí vžít do silného býka nebo pyšného páva, lstivé lišky či domýšlivé vrány. Ctižádostivá žába by chtěla být tak velká jako vůl a nafoukne se, až praskne.. Tak dítě potkává v bajkách zrcadlo lidských jednostranností, jako je pýcha, lstivost, lakota ..

Kdyby však učitel vyprávěl jen bajky, brzy by byl smích vystřídán pocitem smutku nad lidskými slabostmi zahalenými ve zvířecích postavách.. Proto potřebují bajky protiváhu: vyprávění, která nezesměšňují, ale povznášejí. Jako protiklad člověka ke zvířecí postavě je možné líčit člověka, který přemohl „zvíře“ ve svém nitru.. V legendách o svatých mohou děti nalézt vzory pravého lidství.

Děti ve waldorfských třídách radostně bajky scénicky ztvárňují (stačí mít ve třídě pár jednoduchých barevných pláštíků – červený-liška, šedý-vlk, .. a už jsou z dětí zvířátka). Děti si na krátkých bajkách procvičují své první čtenářské pokusy, bajky se hodí také k první samostatné práci – postupně všichni děti předstoupí před třídu a vyprávějí ostatním svou oblíbenou bajku (zkušenosti učitelů sdělují, že děti poslouchají svého kamaráda ještě mnohem intenzivněji než učitele!). Taktéž legendy se výborně hodí ke divadelnímu zpracování. V malování lze v souvislosti s vyprávěním bajek a legend malovat „barevné příběhy“, díky nimž může dítě prožít příběh ještě jednou, tentokrát ve světě barev..

Bajky a legendy ukazují 2 stránky člověka: člověk má v sobě zvíře i anděla. „Někdy se v člověku probudí ty nejzvířečtější vlastnosti a někteří lidé jsou naopak i v těch nejnedůstojnějších podmínkách schopni uhájit si své lidství“ (Johannes W. Schneider v knize O smyslu a důležitosti životních krizí).

Das Bohu rouhá se, dobytek o něm neví,
člověk ho miluje a andělu se jeví
co světlo neměnné. A z toho posuď včas,
zda anděl, člověk jsi, dobytče nebo ďas. (Angelus Silesius – Cherubský poutník)

(za použití literatury F. Carlgren: *Výchova ke svobodě*, kol. autorů: *Utváření výuky v 1. až 8. třídě waldorfské školy*, J.W. Schneider: *O smyslu a důležitosti životních krizí*, A. Silesius:

Cherubský poutník, Věnečky – sborníky pro rodiče dětí waldorfských školek a škol, zpracovala Pavla Bejšáková)